

5. Kokko, A. and Tingvall, P., 2007. The Welfare State: Vietnamese Development and Swedish Experiences. Stockholm School of Economics, June. – 49 p.
6. Aiginger, K., 2004. The Three-Tier Strategy Followed by Successful European Countries in the 1990s. International Review of Applied Economics, Vol. 18(4), pp. 399-422.
7. Kalinovskyi, R.O., 2018. Liberalization of macroeconomic stabilization policy: the Swedish experience and lessons for Ukraine. Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy, 1 (196), pp. 27-33. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/196-1/4>
8. Balastryk, L.O., 2010. Improvement of Methods of Strategic Priorities Implementation in the Budget Policy of the State. Economy and Entrepreneurship, 24, pp. 20-29.
9. Petlenko, Yu., Mylovanova, Ye., 2017. Theoretical and methodological aspects of fiscal policy of the state. Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy, 1 (190), pp. 28-35. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/190-1/4>
10. Stiglitz, J., 1999. Economics of the public sector. Third edition. <http://www.twirpx.com/file/1892961/>
11. Kolisnyk, O., 2011. Management of budget deficit. World Finance, 3-4, pp. 102-110.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2018; 4(199): 28-34

УДК 330.88+316.334

JEL B52 E02 O16

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/199-4/4>

Д. Нікитенко, канд. екон. наук, доц., докторант
ORCID 0000-0003-4989-0879

Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Розглянуто сутність інституалізації як процесу комплексного поєднання становлення інституцій (норм, правил тощо) та інститутів (організацій та механізмів реалізації). Запропонована модель процесу повної інституалізації, яка була апробована на прикладі процесу інституалізації інвестиційної безпеки. Визначено, що чинники ментального характеру впливають на швидкість та охоплення процесу інституалізації.

Ключові слова: інститут; інституції; інвестиційна безпека; інституалізація; інституціоналізація.

Постановка проблеми. Перед економікою України наразі стоять багато викликів, зокрема, інтеграція у світовий економічний простір в умовах нестійкості та невідомості ринкової економіки, тому існує потреба в теоретичному аналізі моделі інституційної трансформації в контексті забезпечення економічної безпеки загалом та інвестиційної безпеки зокрема. Розглядаючи безпеку як цінність першого порядку за пірамідою потреб Маслоу, а також враховуючи те, що загальне поняття безпеки пов'язане з ймовірністю реалізації (задоволення) економічних інтересів суб'єктів та проявом суперечностей, які внаслідок цього виникають, питання теоретичного дослідження інституалізації системи безпеки задля реалізації інтересів є наразі дуже актуальним.

Аналіз останніх досліджень. Питання інституалізації загалом досліджувалось багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими. Проте, якщо одні науковці тлумачили процес інституалізації з позиції процесу становлення та кристалізації соціальних інститутів (С. Гантінгтон [1], А. Панебіанко [2] С. Петтерсон [3], К. Стром [4], та інші), то інші науковці (П. Бергер та Т. Лакмен [5], Меркель В. та Круассан А. [6] та інші) описували інституалізацію через складові цього процесу. Значний внесок в дослідження процесу інституалізації як процесу встановлення соціальних інститутів зробили представники соціологічного напрямку інституціоналізму П. Блау [7], Е. Гідденс [8], С. Ліпсет [9], та інші, а також представники неінституціоналізму Р. Джеперсон [10], П. Ді Маджіо [11], Д. Норт [12], К. Поланьї [13] та інші. Вони дотримуються думки, що процес інституалізації не обмежений в часі і не закінчується фактом створення соціального інституту. Вивчення процесу інституалізації в українських умовах здійснювалось вітчизняними науковцями: С. Архієреєв [14], Т. Гайдай [15], А. Грищенко [16], О. Івашина [17], І. Мазур [18] та іншими. Перелічені вище дослідження стосуються загальних принципів інституалізації.

Метою дослідження є спроба комплексної інтерпретації процесу інституалізації інвестиційної безпеки. Предметом даного дослідження є процес становлення безпекових інститутів, концептуальні закономірності та особливості при забезпеченні інвестиційної безпеки.

Методологія дослідження. При визначенні основних понять, дослідженні процесу інституалізації та адаптації його на прикладі інвестиційної безпеки, у роботі використано методи стохастичного аналізу, синтезу, узгальнення, сценарний підхід у моделюванні актуалізації інвестиційної безпеки як сталого інституту.

Галузь застосування результатів: організація та проведення наукових досліджень у сфері інституціонального забезпечення інвестиційної безпеки, формування основних напрямів державної інвестиційної політики та механізмів їх реалізації.

Основні результати.

Суспільний розвиток зумовлює відповідно до своєї природи безперервний процес генерування, адаптування та трансформації інститутів. Так, формування нової економічної системи, в якій основну роль відіграє людський й інтелектуальний капітали, висока специфічність та унікальність нематеріальних активів з високим рівнем інноваційності, підприємливість та потреба в забезпеченні безпечного рівня їх функціонування, супроводжується появою та розвитком нових інститутів, які регулюють соціальну й економічну поведінку в рамках нових викликів.

Ринкова трансформація економічної системи, яка призвела до фундаментальних змін, супроводжувалась наростанням цілого комплексу проблем, однією з яких є проблема узгодження інтересів економічних агентів. Внаслідок зміни сутності "економічного буття" економічного суб'єкта відбуваються також зміни і в сутності та системі інтересів, які є основним мотивом та стимулом економічної діяльності людини, складовою якої є, зокрема, інвестиційна діяльність. Ставлячи за мету узгодженість інтересів, виникає потреба у створенні та закріпленні відповідних стандартів суспільних відносин.

1. Сутність інституалізації

Складний і суперечливий процес формування та функціонування суспільних відносин загалом називають інституалізацією (інституціоналізацією). Для постсоціалістичних країн процес інституалізації був першочерговим завданням, адже необхідно було формувати в багатьох сферах відносини нової якості, що ґрунтуються на принципах

пах ринкового господарства. Процеси міжнародної інтеграції й глобалізації та перманентні трансформаційні процеси в самій соціально-економічній системі призводять до ще більшої нестабільності в середовищі розвитку господарюючих суб'єктів, а це у свою чергу призводить до формування чинників дестабілізуючого характеру функціонування соціально-економічної системи. Подолання дестабілізуючого впливу сучасних загроз потребує розробки ефективних інститутів захисту (безпекових інститутів) та механізмів їх забезпечення. Розвиток цих механізмів залежить від конкретного історичного періоду, притаманних для нього викликів та загроз, специфіки інтересів та потреб людини і суспільства.

Згідно з дослідженнями науковців соціологічного напрямку інституціоналізму визначальну роль у зародженні інституту як стереотипу мислення і діяльності відіграють цінності, які є основою соціальної спільності та базою для узгодження відмінних або протилежних інтересів.

Враховуючи, що почуття захищеності та безпеки закладено в природі існування як самої людини, так і суспільства загалом, а безпечні умови розвитку дають змогу забезпечити раціональне використання ресурсів, мінімізувати негативний вплив викликів, ризиків та загроз, то можна стверджувати, що безпека є тією цінністю, відсутність якої ставить під сумнів реалізацію поставлених цілей. Тому серед усього різноманіття інститутів, які нас оточують в реальній дійсності, неабияку роль відіграє становлення інституту безпеки, тобто його інституціалізація. Інституціалізація є одним із перекладів ("інституціоналізація", "інституціалізація") з англійської мови поняття "institutionalization". В досліджуваних працях зарубіжних та вітчизняних економістів та соціологів зустрічаються всі варіанти без особливої різниці у визначенні даних термінів. В усіх випадках йдеться мова про процес запровадження або виникнення інститутів (табл. 1).

Таблиця 1. Тлумачення поняття "інституціалізація (інституціоналізація)"

Визначення	Автор
ПОЛІТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ НАПРЯМ	
процес досягнення екілібріуму	С. Петтерсон і Г. Коупланд [3]
процес, унаслідок котрого інститути отримують свої цінності та стабільність	С. Гантінгтон [1]
починається тоді, коли складається ситуація стабільної кооперації між ключовими акторами і групами, які мають більшість необхідних для функціонування організації ресурсів	А. Панебіанко [2]
перетворення на загальноприйнятну практику, яка зберігається у незмінній формі протягом поколінь	Е. Гідденс [8]
перетворення абстрактних правил у реальні моделі стабільної взаємодії	Р. Джеперсон [10]
процес утворення набору правил, які задають контекст людського співіснування і взаємодії	В. Меркель, А. Круассан [6]
основний процес створення та збереження назавжди міцних соціальних груп	Бергер П., Лакмен Т. [5, с. 54]
ЕКОНОМІЧНИЙ НАПРЯМ	
системний процес функціонального, структурного та нормативно-правового оформлення господарського життя суспільства	Д. Фролов, А. Шулімова, О. Інютіна [19]
процес "закріплення поведінки суб'єктів ... в певні організаційно стійкі форми, які визнаються всіма учасниками певної діяльності"	Мазур І.І. [18, с. 15]
сукупність економічних процесів, які організують економічних суб'єктів, перетворюючи їх взаємодію в економічну інституційну систему, елементи якої стають загальноприйнятною практикою, що зберігається у незмінній формі протягом декількох поколінь, що знаходить підтвердження у реальній поведінці людей	Логінова Л. [20]
– еволюція простих форм соціальної взаємодії на основі певного правила індивідуальної поведінки, причому на основі простих форм створюються складні форми соціальних взаємодій; – структуризація взаємодій між людьми на основі правил індивідуальної та соціальної поведінки, а далі перехід від системи ціннісних орієнтацій та установок до мотивації і подальшої соціальної дії, яка формує спрямованість змін у межах економічного розвитку	Івашина О.Ф. [17, с. 98]
процес оформлення намірів у конкретні правові акти, за виконання яких відповідають органи влади і управління.	Ткач А. [21, с. 126]

Джерело: авторське

Як видно з таблиці, підходи до тлумачення поняття "інституціалізація" не суперечать один одному, проте єдиного трактування поняття "інституціалізація" немає через те, що воно досить широко вживається в різних сферах наукових дослідженнях. Кожне з визначень розкриває особливий елемент механізму інституціалізації. Проте, окрім такого аспекту визначення інституціалізації як встановлення "інститутів" у ролі норм, звичаїв, поведінки в суспільстві, існує й інший підхід – встанов-

лення "інститутів" у ролі організацій, установ та закріплених у вигляді законів норм і звичаїв, що, на нашу думку, є інструментом, механізмом утвердження норм, звичаїв та поведінки. Тому у даній роботі ми будемо вживати поняття "інституціалізація" як комплексне поєднання процесів інституціалізації (формування та закріплення норм, звичаїв, поведінки) та інституціалізації (становлення та забезпечення стійкості функціонування організацій та механізмів забезпечення норм та правил) (рис.1).

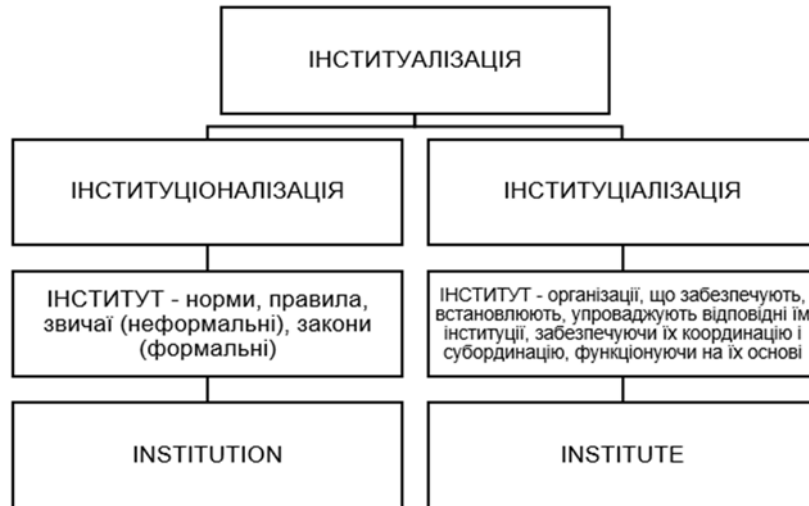

Рис. 1. Інституалізація як комплексний процес

Джерело: розроблено автором.

Комплексно розкрити сутність "інституціоналізації" на прикладі визначення етапів процесу інституціоналізації економічних інтересів намагається у своїй роботі науковець Логінова Л [20], виокремивши два етапи. На першому етапі у економічного суб'єкта відбувається формування спонукального мотиву: усвідомлення власних потреб – формування особистих інтересів – формування цілей для активної діяльності – конкретизація спонукального мотиву. Досягнення цілей можливо тільки за умови скоординованого узгодження різнобічних інтересів усіх економічних суб'єктів. Тому на другому етапі відбувається процес формування сталої сукупності норм поведінки на базі узгоджених економічних інтересів, процедур забезпечення їх дотримання, санкцій на випадок їх порушення та загалом вибудови на цій основі інституційної структури.

Американські науковці П. Толберт (Pamela S. Tolbert) і Л. Зукер (Lynn G. Zucker) в науковій праці "Інституціоналізація інституціональної теорії

"також розкривають інституалізацію як процес, який складається з наступних етапів: створення нових правил чи відносин, хабітуалізація (перетворення у звичку – власний переклад), об'єктивізація (поширення звички на соціум) та седиментація (усталення, повне розповсюдження та збереження норм протягом історично тривалого часу) [22]. Результатом інституалізації або кінцевим станом цього процесу є становлення інституту як "реципрокальної (обопільної) типізації при звичаєних дій різними типами суб'єктів" [5, с. 54]. У цьому визначенні "при звичаєна дія" відноситься до форм поведінки, які були розроблені емпірично і прийняті суб'єктом або суспільством для вирішення повторюваних проблем. Така поведінка перетворюється у звичку тоді, коли вона може бути викликана мінімальними зусиллями суб'єктами прийняття рішення у відповідь на певні подразники. Аналіз процесу інституалізації та ключових чинників впливу представлений на рис. 2.

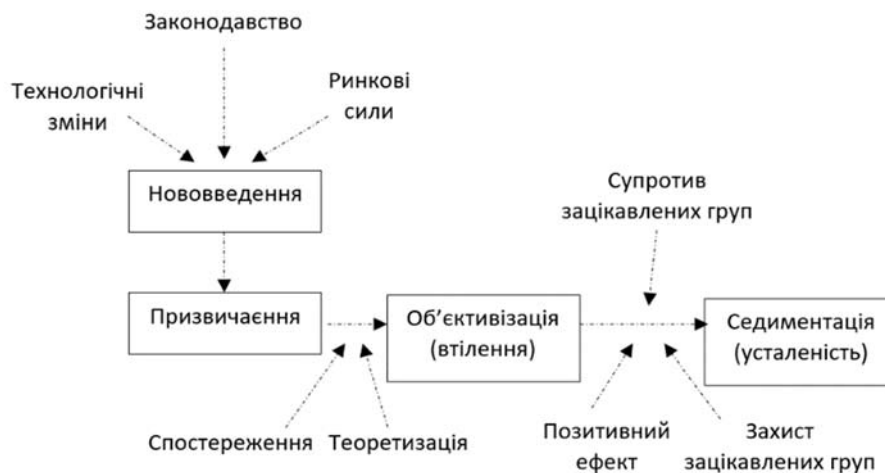

Рис. 2. Етапи процесу інституалізації

Джерело: складено автором на основі [22].

У процесі інституалізації виникають і закріплюються нові правила та відносини між людьми, між організаціями, або між людьми і організаціями. Так, у монографії

"Інституціональні складові соціально-економічного розвитку країни" Літвіненко Н. пропонує розглянути інститути з погляду теорії систем [23, с. 38]. Так, уявивши ін-

ститут у ролі самостійної системи, норми, правила, звичай виступатимуть у вигляді елементів системи, а відносини, поведінка та дії слугуватимуть зв'язками, що забезпечують цілісність системи.

Перед тим як моделювати процес інституалізації інвестиційної безпеки слід розпочати з базових основ, тобто з сутності інституту та його родових понять. Загалом, за своєю сутністю родовим поняттям категорії "інститут" ("інституція") слугує "норма", характерною ознакою якої є те, що це певний тип поведінки, який регулює відносини людей і підтримує порядок. Процес слідування певній нормі в обов'язковому порядку за допомогою механізму примусу, який підтримується встановленим гарантом, називається "правилом". У той же час внутрішньою складовою норм і правил є цінності, які, по суті, визначають економічну діяльність багатьох членів суспільства. Цінності надають оцінку явищам, схвалюють або засуджують їх і, тим самим, визначають стимули та конкретні поведінкові обмеження [24, с. 221]. Вони не потребують обговорення та дозволяють легко класифікувати дії на припустимі та неприпустимі, справедливі та несправедливі. Деякі цінності не прив'язані до окремих соціальних груп, інші характеризують світогляд тих чи інших великих груп. Очевидно, що трансформація системи цінностей пов'язана, як правило, з переломними епохами в житті суспільства і часто призводить до неузгодженості між структурними рівнями інституціональної системи та формування нових мікросистем. Вони довшотривалі час є консервативними і являють собою досить стійкий феномен, що формує нормативне сприйняття діяльності людини. Якщо у свідомості людини укорінені певні цінності, то це означає, що вона визнає і норми, що випливають з цих цінностей, і правила, що побудовані на основі норм.

Щодо правил, то німецький економіст Ванберг В. в монографії "Правила і вибір в економічній теорії" [25, с. 110] класифікував систему правил поведінки, визначивши їх як успадкованими та природно заданими, так і набутими, які передані через культуру. Набуті правила поділяються на особисті та соціальні, а останні – на неформальні і формальні. Формальні соціальні правила включають "приватне" та "публічне" право. "Приватне" право регулює поведінку не тільки окремих індивідів, а й недержавних організацій; в рамках "публічного" права виділяються правила, що обмежують діяльність уряду і держави.

Рутинізація індивідом певних правил та особистісна їх інтерпретація закріплюється у поведінці індивіда у ролі звички. Звичай – це правило, яке закріплене у суспільній свідомості та підтримується через механізм соціального контролю над індивідом. Альтернативний підхід щодо дослідження поведінки людини через психофізичний підхід запропонував Тарасевич В. Так, він зазначає, що окрім цінностей на поведінку людини чинять вплив гени – біологічні носії несвідомих психофізичних утворень і феноменів. Такі особливості людини, як ставлення до смертної кари, політичні уподобання, музичні смаки, кримінальна поведінка значною мірою є генетично детермінованими. Крім цього існують значні генетичні відмінності між соціальними групами. Все це говорить про те, що на соціальну природу людини впливають психофізичні утворення особливого генного механізму [26, с. 155-156].

Психофізичні процеси призводять до формування психофізичних утворень людини, які історично передують суспільному порядку і створюють на нього всебічний

вплив. Насправді, індивідуальна поведінка людини не може визначатися лише поведінковими інстинктами. Соціалізація людини впливає на психофізичні утворення та ускладнює відповідні поведінкові реакції людини. Правила індивідуальної поведінки можна ретранслювати на соціально-психологічний рівень людської поведінки. Якщо правило індивідуальної поведінки формується на основі поведінкових інстинктів, поведінки людей, то правило соціальної поведінки є результатом людської діяльності. До того ж, останнє визначає динамізм економічної системи. Узяті разом ці правила визначають зміст процесу людської життєдіяльності. Відповідно правила індивідуальної та соціальної поведінки забезпечують процеси життєдіяльності та діяльності людей, що утворюють зв'язок між природними інстинктами та інститутами і, в такому розумінні, є основою інституціоналізації [17, с. 99]. Неefективність інституалізованих систем, що діють, свідчить про те, що людина створює недосконалі інститути під впливом в тому числі генетично детермінованих чинників (цінностей, інстинктів, культури), які носять переважно деструктивний або відносно нейтральний характер.

Отже, вихідним елементом мотивації людини до діяльності разом із потребами, які обумовлюють активність, та економічного інтересу, який визначає напрям руху діяльності, виступає норма як продукт цінностей, інстинктів та культури. Перетворюючись на правило під впливом санкцій, що мають ендогенну або екзогенну природу, та здійснюючи постійне їх дотримання (рутинізація), правила перетворюються на звичку, що є базою для побудови особистих правил, які впливають на індивідуальну поведінку. В процесі соціалізації індивіда його поведінка набуває впорядкованості та направленості та, у взаємозв'язку з іншими індивідами, перетворюється в соціальну поведінку, тобто об'єктивізується, приймається індивідами і перетворюється у звичай. Надалі відбувається усталеність звичаю в суспільстві за допомогою створення формальних та неформальних правил (рис. 3).

2. Інституалізація інвестиційної безпеки

Дослідивши вище схему повної інституалізації, ми спробуємо змоделювати процес інституалізації інвестиційної безпеки та визначити його етапи.

Як відомо, основними ознаками інституту є: здатність знижувати рівень невизначеності у повсякденній взаємодії суб'єктів, розширювати межі взаємодії для всіх потенційних учасників даного процесу та знижувати трансакційні витрати як витрати координації та вирішення конфліктів, що виникають між суб'єктами у процесі взаємодії. В умовах загальної невизначеності, зовнішньої та внутрішньої нестабільності, обмеженої раціональності суб'єктів економіки, асиметрії інформації при прийнятті рішень перед господарюючими суб'єктами виникає потреба у забезпеченні безпечних умов господарювання.

Історично початок системної формалізації "безпеки" відбувався із становленням держави. Більш якісного змісту вона почала набувати з еволюційним розвитком держави та її базових інститутів забезпечення інтересів та потреб людини. На той час під безпекою розуміли стан спокою об'єкта, що виникає внаслідок відсутності небезпеки, або наявності матеріальних, економічних та політичних передумов для досягнення такого стану.

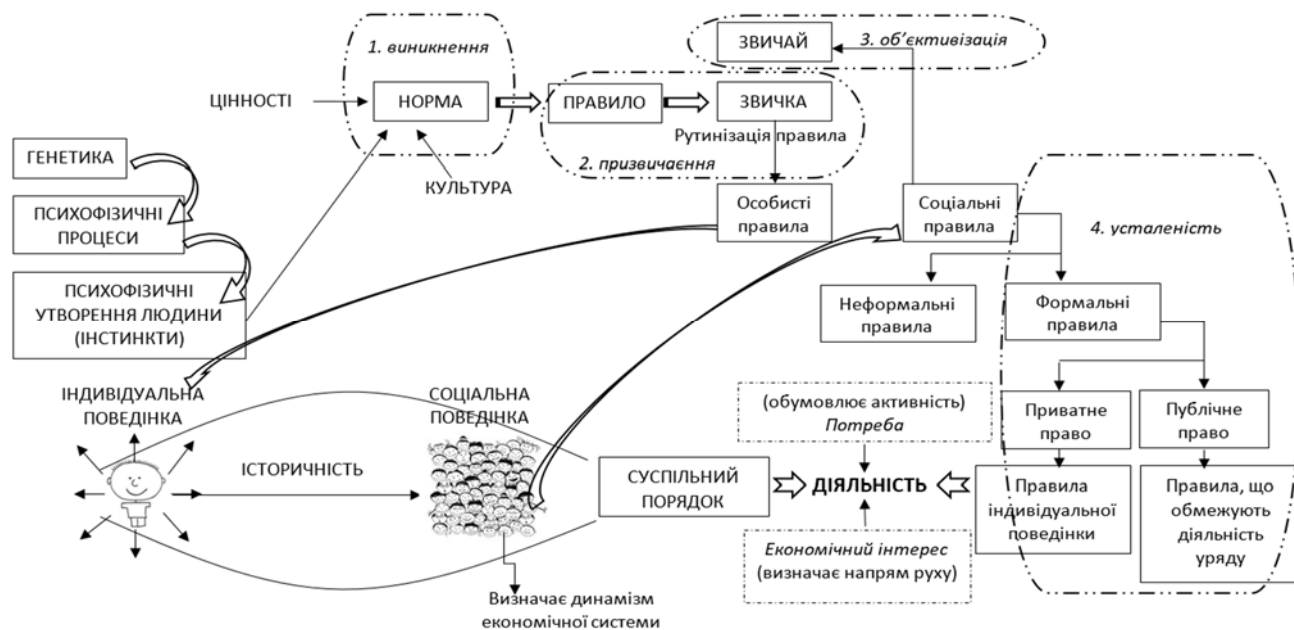

Рис. 3. Схема повної інституалізації (загальна модель)

Джерело: власна розробка.

Поступальний розвиток держави та суспільства зумовив проникнення безпеки у всі сфери та рівні функціонування ієрархічних систем. Наприклад, досліджувана нами інвестиційна безпека держави є складовою економічної безпеки, яка, у свою чергу, є складовою національної безпеки. Однак, крім інвестиційної безпеки держави є інвестиційна безпека регіонів, суб'єктів господарювання та особистості. Гарантування безпечних умов розвитку суспільства стало ключовим критерієм у процесі оцінювання ефективності державних інститутів та їх спроможності виконувати свої функції. Трансформація безпеки, з одного боку, відбулася в результаті зміни вимог і потреб суспільства, а з іншого – розвиток безпеки безпосередньо зумовив її самовдосконалення і формування як цілісної незалежної системи.

Поняття "безпека" тісно пов'язано з поняттям "економічні інтереси", які розглядаються як векторна категорія, що націлена на досягнення цілей їх носія: забезпечення сприятливих умов життєдіяльності. Суб'єктом інтересів може виступати не тільки окремих індивідуум (нанорівень), але й група людей, що знаходяться в рівному становищі в системі суспільного відтворення та мають певну спільність цілей (мікрорівень). Також суб'єктом інтересів може бути і держава як інститут регулювання. Об'єктами ж економічних інтересів виступають умови та результати економічної діяльності.

В контексті дослідження інституалізації забезпечення інвестиційної безпеки, суб'єктами інтересів можуть бути (за ієрархічним рівнем) особистість, господарюючий суб'єкт, регіон, держава, а об'єктами економічних інтересів відповідно є добробут людини, прибутковість господарюючого суб'єкта, рівень розвитку регіону, економічний розвиток держави та умови їх досягнення. Одним із факторів економічного розвитку (від нано- до макrorівня) є інвестиції та пов'язана з ними інвестиційна діяльність. Тому, розглядаючи в попередніх працях інвестиційну безпеку як процес створення "специфічної сукупності умов діяльності, яка забезпечує можливість здійснення продуктивної інвестиційної діяльності..." [27, с. 12], можна стверджувати, що вона (інвестиційна безпека) має всі підстави бути економічним інтересом.

Економічні інтереси мають основну характерну ознаку: вони суб'єктивовані з тим, хто має власні потреби, а отже, економічний інтерес генетично пов'язаний з потребами. Якщо потреби лише обумовлюють активність, то економічний інтерес виражає напрямком цього руху та зміст цього напрямку. А оскільки сукупність господарюючих суб'єктів зі своїми потребами є за своєю властивістю гетерогенною, то економічним інтересам властива конфліктність та суперечливість.

Припустимо, що базовим економічним інтересом у сфері інвестиційної діяльності внаслідок успішної її реалізації є зростання добробуту. На нанорівні формою прояву зростання добробуту індивідів, причетних до інвестиційної діяльності, є отримання пасивного доходу, для суб'єктів, які приймають безпосередню участь в інвестиційній діяльності, тобто на мікрорівні, – отримання прибутку, на мезо- та макrorівнях (рівень регіону та держави в цілому) – зростання податкових платежів, зайнятості, доходів. Конфліктність економічних інтересів якраз і полягає в тому, що в складній системі взаємозв'язків кожен суб'єкт хоче максимізувати власну цільову функцію. Так само можна охарактеризувати і потребу у забезпеченні безпеки суб'єктів інвестиційної діяльності. Отже, інвестиційна безпека є цінністю суб'єктів економіки, яка гомогенна за своєю суттю, проте гетерогенна за формою реалізації. Така суперечливість в економічних інтересах може стати як джерелом їхнього розвитку, так і може уповільнити цей процес та чинити дезорганізуючу дію. Тому узгодження економічних інтересів, формування та модернізація засадничих умов поведінки, їх консолідація є необхідною умовою економічного порядку та розвитку.

Отже, в основі економічної інституалізації лежить процес узгодження економічних інтересів суб'єктів економіки і їх оформлення у формі економічних інститутів. Звідси випливає, що інституційна структура економічних відносин, яка визначає тип інституційної організації системи інвестиційної безпеки, є результатом узгодження економічних інтересів його суб'єктів.

Інституалізація відбувається у двох формах: еволюційній (природній) та як свідомо діяльність з приводу формування інститутів. Еволюційна форма інституалізації означає, що нові інститути з'являються, а існуючі

змінюються під впливом стихійних об'єктивних чинників розвитку інституціонального середовища. Другою формою є свідомо діяльність з генерації інститутів з метою забезпечення соціальних взаємодій між людьми [17, с. 101]. Якщо до еволюційної форми інституалізації найбільше тяжіє становлення відносин в процесі інвестування та стан безпеки як цінність, то до іншої форми тяжіє формування механізму забезпечення безпеки, в тому числі інвестиційної.

В системі інвестиційних відносин взаємодія суб'єктів може розглядатися з позиції наступних моделей комунікації: "С-В" – взаємодія між "інвестором-донором" (фізичною особою) та "інвестором-реципієнтом"; "В-В" – взаємодія між господарючими суб'єктами – юридичними особами; "В-С" – взаємодія між бізнесом та державою та "С-С" – взаємодія між "інвестором-донором" (фізичною особою) та державою. Так, потенційне існування опортуністичної поведінки у відносинах між суб'єктами економіки (модель С-В, В-В, В-С, С-С), тобто деструктивний чинник, який негативно впливає на базовий економічний інститут "власність", створює потребу (необхідність) в існуюванні механізмів, які захищають права власності. Тобто у відносинах між суб'єктами приймаються рішення (decision-makers) з'являється щось нове (*виникнення нового*). Цим новим є потреба у безпеці господарювання, потреба у новому інституті-механізмі, який її забезпечує, а отже, вона вимагає спільних організованих дій. В організаційному контексті процес *призвичаїння (хабітуалізації)* передбачає створення цього нового механізму в структурі системи у відповідь на виникнення проблем організаційного плану, а також оформлення таких механізмів у політику та процедури тієї чи іншої організації або набору організацій з однаковими або подібними проблемами. Ці процеси (поява потенційної загрози реалізації економічних інтересів та хабітуалізація як процес створення безпекового механізму) можна класифікувати як початковий етап інституалізації. На цьому етапі формується база знань про загрози та небезпеки, їх критерії оцінювання та основи методики розрахунку. У ході стихійної соціальної взаємодії здійснюваної методом проб і помилок з'являються норми і правила (система безпекових індикаторів) та пов'язані з ними процедури.

З еволюцією та ускладненням господарських відносин, відбувається поширення потреби у "встановленні безпечних умов господарювання" серед існуючих та нових суб'єктів, тобто відбувається *об'єктивізація* інституту забезпечення безпеки. З'являється помірна суспільна згода на нові структури (організації) та рішення, а також підвищується засвоєння нових правил та процедур, які носять комплементарний характер по відношенню до основного інституту. На цьому етапі поінформованість щодо цих структур значно вища, ніж на етапі хабітуалізації (призвичаєння).

Повна інституалізація інституту "забезпечення інвестиційної безпеки" завершується етапом, який П. Толберт та Л. Цукер називають седиментація [22] або ж, в перекладі на українську, – усталеність норми. Цей етап характеризується практично повним поширенням та визнанням нових процедур, та їх збереженням протягом тривалого часу (визначення індикаторів, критеріїв, меж допустимого). Інституалізація норм і правил, процедур, тобто їх ухвалення та практичний прояв проходить стадію формалізації, яка передбачає встановлення системи санкцій для підтримки правил, специфіку їх застосування в окремих випадках.

Так, поняття "інвестиційна безпека" дещо відрізняється для суб'єктів нано-, мікро- та макрорівнів. Якщо на нано- та мікрорівнях сутність забезпечення інвестиційної

безпеки тяжіє до фізичного захисту інвестицій від посягань третіх осіб, стосується питань чіткості специфікації прав власності, можливості швидко та з мінімальними транзакційними витратами розв'язувати господарські суперечки, то на мезо- та макрорівнях – тяжіє до оцінки, моніторингу та забезпечення умов, за яких відбувається позитивна кількісна та якісна динаміка інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. Фіналом процесу інституалізації ми вважаємо створення чіткої структури з визначенням ролі елементів відповідно до усталених норм і правил. Такими правилами стала нормативно-правова база регулювання інвестиційної діяльності, а елементами-суб'єктами – система організацій, основними функціями яких є залучення нових та підтримка існуючих суб'єктів інвестиційної діяльності.

Дискусія та висновки. Отже, інституалізація економіки загалом та окремих її систем зокрема є постійним процесом. Становлення і розвиток ринкових інститутів в перехідних економіках, у більшості випадках, здійснюється на основі їх запозичення з подальшим закріпленням у праві без врахування національних особливостей. Інвестиційна безпека як цінність, що стала основою її (безпеки) інституалізації, на початку трансформації соціально-економічної системи була абсолютно новим для господарюючих суб'єктів та держави, тому виникла потреба у генерації або ж імпорту нових норм та правил поведінки формального та неформального характеру. Разом із тим, слід зазначити, що не завжди імпорт неформальних та формальних інститутів був ефективним, а інколи навіть і неможливим. Внаслідок цього виникає потреба їх поступової генерації та розвитку в рамках національної економічної системи. Так відбувалось і з інвестиційною безпекою.

Інституалізація інвестиційної безпеки та формування механізмів її забезпечення означає формування відповідних інституціональних умов для сприяння кількісному та якісному розвитку інвестиційної діяльності, без якої неможливі принципові зміни в структурі економіки. Проте, серед детермінантів, які є фундаментальними у формуванні інститутів та усталеності норм (седиментації), слід виділити комплекс ментальних складових як то психофізичні властивості, цінності, культура, які чинять чи не основний вплив на процес інституалізації будь-яких відносин, в тому числі і щодо становлення та забезпечення інвестиційної безпеки. Насамперед це стосується змін, які відбуваються у свідомості людей. Саме їх конструктивність, взаємоузгодженість впливає на швидкість, розповсюдженість та усталеність.

Надалі доцільно розглянути вплив ментальних детермінантів на швидкість інституалізації моделей поведінки конструктивного та деструктивного характеру.

Список використаних джерел:

1. Huntington S.P. Political order in changing societies. Yale University Press. 2006.
2. Panebianco A. Political Parties: Organization and Power. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1978. – 318 p.
3. Copeland G.W., Patterson S.C. Changing an institutionalized system. dies.(Hg.), Parliaments in the Modern World. Changing Institutions, Ann Arbor, 1994. – P. 151–160.
4. Strom K.A Behavioral Theory of Competitive Political Parties. *American Journal of Political Science*, 1990. – 34(2). – P. 565-598.
5. Berger Peter, Luckmann Thomas. *Social Construction of Reality*. 1967. – New York: Anchor Books.
6. Меркель В., Круассан А. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях (I). *Политические исследования*. – 2002. – № 1. – С. 6-17. DOI:https://doi.org/10.17976/jpps/2002.01.02
7. Blau P.M. Formal organization: a comparative approach. San Francisco: Chandler Publishing Company. 1962.
8. Гидденс Е. Социальные институты. *Социологические исследования*. – 1994. – №2. – С. 129.
9. Lipset Seymour Martin Continental Divide: The Values and Institutions of the United States and Canada. – Toronto: C.D. Howe Research Institute, 1989.

10. Jepperson R. Institutions, institutional effects, and institutionalism. In: Powell, W.W. and Di Maggio, P.J., ed., *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press, 1991. PP. 143–163.
11. Maggio, Di Paul J. and Powell, Walter W. The iron cage revisited institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. In: Joel A.C. Baum and Frank Dobbin, ed. *Economics Meets Sociology in Strategic Management*. Emerald Group Publishing Limited, 2000. P.143 – 166.
12. North, D.E. *Institutions, Institutional Change and Public Performance*. Cambridge University Press, 1990.
13. Polanyi, K. *The economy as instituted process. Trade and market in the early empires*, New York, 1957.
14. Архиреев С.И. Роль институционального приспособления для модернизации посттрансформационной экономики [Электронный ресурс] Режим доступа: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/17855/3/2014_Arkhiereev_Rol_institutsionalnogo.pdf. (дата звернення 24.04.2018)
15. Gaidai, T., 2008. *Paradigm of institutionalism: the methodological context*. VPC "Kyiv University".
16. Grytsenko, A., 2005. *Institutional architectonics: object, theory and methodology. Post-Soviet institutionalism*. Donetsk: Izd "Kashtan".
17. Івашина О.Ф. Институционалізація в системі чинників економічного розвитку. *Наукові праці ДонНТУ*. Серія: економічна. 2011. Випуск 40-2. – С. 98-104.
18. Мазур І.І. Институционалізація тіньової економіки України. *Вісн. Київ. Нац. Ун-ту імені Тараса Шевченка*. Економіка. – 2006. – № 86-87. – С. 15.
19. Фролов Д.П., Шулімова А.А., Інютіна О.В. Система інституцій і механізм інституціоналізації соціально-відповідальної фірми.

Вестник Волгоградского гос. Университета. Экономическая теория. – 2013. – №1 (22). – С. 18–25.

20. Логинова Л.В. Институционализация экономических интересов: методологический аспект. *Формирование российской модели рыночной экономики: противоречия и перспективы* / под ред. К.А. Хубиева. – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2003. – Ч. 2.
21. Ткач А.А. Институціональні основи ринкової інфраструктури : монографія. – Київ: НАН України, Об'єднаний ін-т економіки, 2005. – 295 с.
22. Tolbert P. S., Zucker L.G. The institutionalization of institutional theory. In S. Clegg, C. Hardy and W. Nord (Eds.), *Handbook of organization studies*. – London: SAGE, 1996. – P. 175–190.
23. Литвиненко Н.І. Институціональні складові економічного розвитку країни : монографія. – Д.: НГУ, 2015. – 310 с.
24. Пилипенко, Г.М. Институціональні чинники співвідношення державної і ринкової координації економічної діяльності: монографія. – Д.: НГУ, 2012. – 293 с.
25. Vanberg V.J. Rules and choice in economics and sociology. In *Rules and Choice in Economics*. Routledge, 1992. – P. 19-32.
26. Тарасевич В. Экуніка: гипотезы и опыты: монография. – М.: ТЕИС, 2008. – 565 с.
27. Nikytenko, D.V. Methodological bases of research of the system of investment security of the nation. *Науковий вісник Полісся*. – 2018. – № 1 (13). ч. 1. С. 8-14. DOI: 10.25140/2410-9576-2018-1-1(13)-8-14.

Received: 23/05/2018

1st Revision: 10/07/18

Accepted: 10/08/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Д. Никитенко, канд. экон. наук, доц., докторант

Национальный университет водного хозяйства и природопользования, Ровно, Украина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНСТИТУАЛИЗАЦИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Рассмотрена сущность институализации как процесса комплексного сочетания становления институций (норм, правил и т.д.) и институтов (организаций и механизмов реализации). Предложенная модель процесса полной институализации, которая была апробирована на примере процесса институализации инвестиционной безопасности. Определено, что факторы ментального характера влияют на скорость и охват процесса институализации.

Ключевые слова: институции; институты; инвестиционная безопасность; институализация; институционализация.

D. Nikytenko, PhD in Economics, Associate Professor, Doctoral Student
National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine

THEORETICAL PRINCIPLES OF INSTITUTIONALIZATION OF INVESTMENT SAFETY

The essence of institutionalization as a process of complex combination of formation of institutions (norms, rules, etc.) and institutes (organizations and mechanisms of realization) is considered in the article. The proposed model of the process of full institutionalization, which was tested on the process of institutionalization of investment security. It is determined that factors of a mental character influence the speed and scope of the process of institutionalization.

Key words: institute; institutions; investment security; institutionalization; institutionalization.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription:

1. Huntington, S.P., 2006. *Political order in changing societies*. Yale University Press.
2. Panebianko A., 1978. *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge : Cambridge Univ. Press.
3. Copeland, G.W., and Patterson, S.C., 1994. Changing an institutionalized system. *dies.(Hg.), Parliaments in the Modern World. Changing Institutions*, Ann Arbor, 151-160.
4. Strom, K., 1990. A Behavioral Theory of Competitive Political Parties. *American Journal of Political Science*, 34(2), pp. 565-598.
5. Berger, Peter and Luckmann, Thomas, 1967. *Social Construction of Reality*. New York: Anchor Books.
6. Merkel, W. and Croissant, A., 2000. Formale Institutionen und informale Regeln in defekten Demokratien. *Politische Vierteljahresschrift*, 41 (1). p. 6-17. DOI: <https://doi.org/10.17976/jpps/2002.01.02>
7. Blau, Peter Michael. 1962. *Formal organization: a comparative approach*. SanFrancisco: ChandlerPublishingCompany
8. Giddens, E. 1994. *Social Institutions. Sociological Research*, 2. – p. 129.
9. Lipset, Seymour Martin, 1989. *Continental Divide: The Values and Institutions of the United States and Canada*. Toronto: C. D. Howe Research Institute
10. Jepperson, R., 1991. Institutions, institutional effects, and institutionalism. In: Powell, W. W. and Di Maggio, P. J., ed., *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press, pp. 143–163.
11. Maggio, Di Paul J. and ,2000. The iron cage revisited institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. In: Joel A.C. Baum and Frank Dobbin, ed. *Economics Meets Sociology in Strategic Management*. Emerald Group Publishing Limited, pp.143 – 166.
12. North, D.E., 1990. *Institutions, Institutional Change and Public Performance*. Cambridge University Press.
13. Polanyi, K., 1957. *The economy as instituted process. Trade and market in the early empires*, New York.
14. Arkhiereev, S., 2014. The role of institutional adaptation for the modernization of the post-transformational economy. Available at: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/17855/3/2014_Arkhiereev_Rol_institutsionalnogo.pdf. (Accessed 24 April 2018).
15. Gaidai, T., 2008. *Paradigm of institutionalism: the methodological context*. VPC "Kyiv University".
16. Grytsenko, A., 2005. *Institutional architectonics: object, theory and methodology. Post-Soviet institutionalism*. Donetsk: Izd "Kashtan".
17. Ivashyna, O., 2011. Institutionalization in the system of factors of economic development. *Scientific works of DonNTU. Series: economical*, 40-2, pp. 98-104.
18. Mazur, I., 2006. Institutionalization of the Shadow Economy of Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 86-87. – p. 15-19.
19. Frolov D., Shulimova A. and Inyutina O., 2013. The system of institutions and the mechanism of institutionalization of a socially responsible firm. *Bulletin of the Volgograd state. University. Economic Theory*. 1 (22). – p. 18-25.
20. Loginova, L., 2003. Institutionalization of economic interests: the methodological aspect. In: K. Khubiev, ed. 2003. *Formation of the Russian model of the market economy: contradictions and perspectives*. Moscow: Department of Economics, Moscow State University, Part 2 – pp. 260, 262.
21. Tkach, A., 2005. *The Institutional Basis of Market Infrastructure*. K.: NAS of Ukraine, Joint Institute of Economics.
22. Tolbert, P.S. and Zucker, L.G., 1996. The institutionalization of institutional theory [Electronic version]. In S. Clegg, C. Hardy and W. Nord (Eds.), *Handbook of organization studies*. London: SAGE, pp. 175-190.
23. Litvinenko, N., 2015. *Institutional components of socio-economic development of the country*. D: NMU.
24. Pylypenko, G., 2012. *Institutional factors of the correlation of state and market coordination of economic activity*. D.: NMU.
25. Vanberg, V.J., 2002. Rules and choice in economics and sociology. In *Rules and Choice in Economics*. Routledge, pp. 19-32.
26. Tarasevych V., 2008. *Ekounik: hypotheses and experiments*. M.: TEIS.
27. Nikytenko D., Varnalii Z. and Mykytiuk O., 2018. Methodological bases of research of the system of investment security of the nation. *Scientific Bulletin of Polissia*. 1 (13). ч. 1. – p. 8-14. DOI: 10.25140/2410-9576-2018-1-1(13)-8-14.